

1950-1960 YILLARI ARASINDA KIBRIS ANLAŞMAZLIĞI, ENOSİS MESELESİ VE TÜRKİYE

Doç. Dr. Yaşar BAYTAL*

ÖZ

II. Dünya Savaşından galip ancak yorgun çıkan İngiltere, Orta Doğu ve Akdeniz'deki gücünü büyük oranda kaybetti. Ancak İngilizler, Akdeniz'deki varlığını tamamen kaybetmemek için Kıbrıs Adasına ayrı önem vermiş, kendi kontrolleri dışındaki oluşumlara izin vermemiştir. Bu bağlamda Ada'daki Rumların Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhakını gerçekleştirmek adına giriştikleri enosis idealine her seferinde karşı durdular. Ancak bu karşı duruş, Ada'daki Türklerin varlığına korumaya yönelik bir karşı duruştan ziyade İngilizlerin kendi çıkarlarını korumak için izlediği bir siyasetti. İngilizlerin bu siyaseti, Rumları cesaretlendirmiş ve enosis, Ada'daki Rumların milli davası haline gelmiştir. Rumların enosis isteği her geçen gün kabarmasıyla birlikte Türklere yönelik şiddet olayları giderek tırmanmışa geçti. Rumların Kıbrıs'ta, enosisi dayatmalarından sonra Ada'da giderek çözümsüzlük hakim olmaya başlamış ve çözümsüzlükten doğan sorunlar, gittikçe derinleşmiştir. Rumlar, bu çözümsüzlüğün getirdiği durumdan faydalanmasını çok iyi bilmiş ve Ada'ya siyasi, askeri ve ekonomik yönden hakim olmaya başlamıştır. İngilizlerin 1960 yılında iki üs bölgesi olarak Ada'nın yönetiminden çekilmesi ve Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasından sonra Rumlar, Kıbrıs Anayasasını görmezden gelmiş, Türklere karşı kanlı saldırılar düzenlemiştir.

Bu çalışmada İngiliz İdaresindeki Kıbrıs Adasının son on yılı ele alınmıştır. Bu süreçte İngilizlerin Ada'da uygulamış oldukları yönetim biçimi, Ada'daki Türk ve Rum kesimlerinin İngiliz idaresindeki durumları, İngilizlerin, Ada'daki Türk kimliğini yok sayma politikaları ve sonuçları, çok yönlü sorgulanmıştır. Kıbrıs'taki Rumların enosis isteği ve Türklere yönelik şiddet eylemleri, bu çalışmada ele alınmıştır. Kıbrıs'taki Türklerin, Rumlara karşı vermiş olduğu mücadele ve Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki tutumu yine bu çalışmada ele alınan konular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kıbrıs Anlaşmazlığı, İngiltere, Enosis, Türkler, Rumlar.

THE CYPRUS CONFLICT BETWEEN 1950-1960, THE ENOSIS ISSUE AND TURKEY

ABSTRACT

Victorious but exhausted from World War II, Britain lost a great deal of its power in the Middle East and the Mediterranean. However, the British gave special importance to the island of Cyprus in order not to completely lose its presence in the Mediterranean and did not allow formations beyond their control. In this context, they always opposed to the enosis ideal in accordance with which the Greeks on the island attempted to annex Cyprus to Greece. However, this opposition was a policy pursued by the British to protect their own interests, rather than that of the Turks on the Island. This policy of the British encouraged the Greeks and enosis became the national cause of the Greeks on the island. As the Greeks' desire for enosis increased with each passing day, the violence against the Turks steadily escalated. After the Greek Cypriots imposed enosis in Cyprus, an unsolved problem started to dominate the island and the problems arising from the deadlock gradually deepened. The Greeks knew very well how to take advantage of the situation brought about by this deadlock and began to dominate the island politically, militarily, and economically. After the British withdrew from the administration of the island by taking two base areas in 1960 and the establishment of the Republic of Cyprus, the Greeks ignored the Cyprus Constitution and carried out bloody attacks against the Turks.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/Tarih Bölümü/Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, ybaytal@ybu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-2214-3013

This study dwells on the last ten years of the island of Cyprus under British rule. The form of government applied by the British on the Island, the situation of the Turkish and Greek parts of the Island under the British rule, the British policies of ignoring the Turkish identity on the Island and its consequences were questioned in detail. The enosis desire of the Greek Cypriots and the acts of violence against the Turks are also discussed. The struggle of the Turks in Cyprus against the Greeks and Turkey's attitude towards the Cyprus issue are among the subjects discussed in this study.

Keywords: Cyprus, Cyprus Dispute, Britain, Enosis, Turks, Greeks

Giriş

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Rus tehdidine maruz kalan Kıbrıs Adası'nın yönetimi, İngiltere'ye devredilmiştir (Karal 1996: 213; İsmail 1998: 9). Bu devir, geçici mahiyette olup Rusya'nın Doğu Anadolu'da zapt etmiş olduğu yerlerden geri çekilmesi durumunda İngiltere, Kıbrıs'ı Osmanlı Devletine geri vermeyi taahhüt etmekteydi. Bu bağlamda İngiltere ile Osmanlı arasında yapılmış olan 4 Haziran 1878 tarihli savunma anlaşmasına 1 Temmuzda ek madde ilave edilerek Ada'da Osmanlı'nın dini, içtimai, hukuki ve iktisadi varlığı garanti altına alındı. İngilizler ile varılan mutabakat gereğince Kıbrıs Adası hukuken Osmanlı ülkesi olarak kalması beklenirken, uygulamada tam tersi bir durum yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşında Almanya'nın müttefiki olarak savaşa katılmasından sonra İngiltere, tek tarafı olarak Ada'yı ilhak ettiğini ilan etmiş ve ardından Osmanlı'ya her yıl ödemesi gereken 92 bin altın vermeyi durdurmuştur (İsmail 1998: 9). Bu oldubitti karşısında Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye karşı koyabilecek ne askeri ne de siyasi gücü mevcuttu.

Milli Mücadelenin kazanılmasından sonra düzenlenen Lozan Konferansı'nda, I. Dünya Savaşından kalan diğer meseleler gibi Kıbrıs Meselesi de ele alındı (Erim ty: 1). Sonuçta Lozan Antlaşması'nın 20. Maddesiyle daha önce İngiltere'ye fiili olarak geçmiş olan Kıbrıs Ada'sının yönetimi, hukuken İngiltere'ye devredildi (Öztoprak 1998: 207). Lozan Antlaşması'nın 21. Maddesiyle Ada'daki Türklerin durumu yeniden belirlendi. Buna göre; Kıbrıs'taki Türkler, ya İngiliz vatandaşlığını seçerek Ada'da kalmayı ya da isterlerse Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçerek Türkiye'ye göç edebileceklerdi. Bu konuda Kıbrıslı Türklerin tercih yapmaları için yaklaşık iki yıllık bir süre tanındı. Bu süre zarfında İngiliz idaresinden memnun kalmayan çok sayıda Kıbrıslı Türk, Türkiye'ye göç etti (İsmail 1998: 9-10; İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 30; Erim ty: 2). Türkiye Cumhuriyeti'nin henüz kuruluş aşamasında gerçekleşen bu göçler sonrasında Türkler, Kıbrıs Adasında hem sayıca hem de siyasi ve ekonomik yönden üstünlüklerini büyük oranda kaybettiler. Artık Ada'da yöre halkından ziyade İngiliz çıkarları giderek egemen olmaya başladı. Bu süreçte Rumlar, Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine tam olarak geçişini umut ve sevinçle karşıladılar. Ancak bu umutları, kısa süre sonra yerini hayal kırıklığına bıraktı. Çünkü Rum Ortodoks kilisesi ve din adamları, Osmanlı yönetimi altındayken elde etmiş oldukları birtakım ayrıcalıklarını, İngiliz yönetimiyle birlikte kaybetmeye başladılar. Bunun sonucunda Ada'daki Rum toplumu arasında İngiliz idaresine karşı, tepki ve şikâyetler giderek arttı (Gazioğlu 2000: V, 41). Bu durumda İngiliz idaresindeki Rumlar, Ada'nın statüsünü değiştirmek ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını, yani enosisi (veya Yunanistan'la birleşme) gerçekleştirmek için birçok defa teşebbüste bulundular (Oberling 1990: 826). Rumların Kıbrıs'ta vergi kanununu bahane

ederek 21 Ekim 1931 tarihinde çıkarmış oldukları isyan, enosis için yapılan ilk önemli ayaklanma olarak tarihe geçti (*BCA, 030.10/ 234.577.12/ 28.11.1931; Çay 1989: 25*). Kıbrıs'taki Rumların İngiliz idaresine tepkisi, zamanla giderek keskinleşti ve Türklere karşı tedhiş hareketine dönüştü.¹

Kıbrıs Komünist Partisinin devamı olarak kurulan Kıbrıs'ta Çalışan Halkın İlerici Partisi'nin (AKEL)² etkisiyle Kıbrıslı Rumlar, daha militarist bir yapıya büründüler. Bu süreçte Rumlar, Ada'daki Türkleri sindirmeye yönelik bir politika güttüler. İngilizler, Kıbrıs Türklerinin azınlık durumuna düşmesine neden olabilecek birtakım faaliyetler içerisinde zaten yer almış durumdaydılar. Bu bağlamda 1933'de İngiliz valinin bir Danışma Meclisi kurarak meclis üyelerinden dördü Rum ve biri Türklerden oluşmak üzere Kıbrıs'ta yeni bir durum belirlemesinin ardından Ada'daki Türkler, azınlık statüsüne düştü. Ayrıca İngiliz yönetiminin, Kıbrıs'taki Rum okulları ve kiliselerin Türklere karşı yürüttükleri yıkıcı faaliyetlere göz yummuş olmasından dolayı Ada'da, Türklere karşı nefret söylemlerinin giderek artmasına neden oldu. Oluşan bu yeni durum ile birlikte Ada'nın 308 yıllık toplumlararası dengesi ve dostça yaşam ortamı, artık son bulmuş; yerini güvensizlik ve çatışma ortamına bırakmıştır (Gazioğlu 1997: 39).

Bütün bunlar yanında Kıbrıslı Türklerin mahalli hükümetten gördükleri en büyük tazyik, milliyetlerinin tanınmaması ve milli kültürlerini yaşatacak vasitalardan birer birer mahrum edilmesiydi. Buradaki Türklerin Kıbrıs hükümeti tarafından Türk değil, İslam cemaati olarak tanınıyor olması ve bunun sonucu olarak Türk liselerinin unvanının İslam lisesi olarak çevrilmesi, Türk gazetelerine uygulanan sansür ve bütün Türk kelimelerini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar, aslında Ada'daki Türk varlığını silmeye yönelik bir siyasetin tezahürüydü (*BCA, 030.10/124.887.3/14.09.1938*). Bu aşamadan sonra Kıbrıs Türkleri, "Self-Determinasyon" hakkını elde etmek için bir takım savunma yöntemleri aramaya ve direniş hareketleriyle karşılık vermeye çalıştılar.³ Ada'daki Türkler, İngiliz idaresinden beri zaten var olan direniş hareketlerine II. Dünya savaşı sırasında farklı yöntemler ekleyerek devam etmek istediler. Bu bağlamda 1942 yılında Dr. Fazıl Küçük'ün öncülüğünde İngiliz sömürge yönetimine ve Rumlara karşı kurulan Halkın Sesi gazetesi, yayın hayatına başladı. Aynı yıl kısa ömürlü olmasına

¹ Enosis, Megali İdea hedefi çerçevesinde Kıbrıs Ada'sının Yunanistan'a ilhak edilmesi düşüncesine dayanır. "Büyük ideal veya büyük fikir demek olan Megali İdea ise; Enosis fikrinden daha eskiye dayanmakta olup İstanbul'un tekrar ele geçirilerek Girit, Yunanistan, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve İskenderiye'ye kadar olan topraklarda Bizans İmparatorluğunun yeniden kurulmasını ifade etmektedir. Megali İdea'nın yaşatılmasında ve nesilden nesle aktarılmasında önemli görev üstlenen Rum Ortodoks kilisesi ve Ortodoks mezhebinin merkezi olan İstanbul'daki Patrikhane, bu konuda önemli rol oynamıştır. Enosis fikrini, ilk kez 1791 tarihinde Rigas Ferros adlı bir Rum tarafından gündeme getirilmiştir. Ferros, enosis'i gerçekleştirmek amacıyla ilk Megali İdea haritasını 1791-1796 yılları arasında Bükreş'te hazırlamış ve 1796'da Viyana'da yayınlamıştır. Enosis fikrinin ilk ortaya çıkışıyla beraber, Kıbrıs sorunu da bu tarihten itibaren hep gündemde kalmıştır. (Denktaş 1966: 14; İsmail 1998: 4-6; İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 30)

² AKEL'in açılımı şöyledir: "Anorthotikon Komma tu Ergazumenu Lau"

³ Milli Mücadele yıllarında basın-yayın ve mitinglerle Türkiye'ye destek veren Kıbrıslı Türler, bir taraftan da 1920 yılından itibaren Ada'da örgütlenmeyi sağlamak için bir takım kurum ve kuruluşlar oluşturarak Rumlara karşı direnmeye çalıştılar. Bu direniş teşkilatlarından biri; Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslamiye (Kıbrıs Türk İslam Toplumu) adlı harekettir. (Gazioğlu 1997: 70)

rağmen, Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu (KATAK) faaliyete başlayarak Türkler arasındaki dayanışmanın oluşması sağlandı. Yine Ada'daki Türklerin siyasi haklarını korumak ve milli dayanışmayı güçlendirmek için yeni birtakım siyasi adımlar atıldı. Bu kapsamda Necati Özkan, İstiklal Partisi'ni; Dr. Fazıl Küçük ise 1944'de Milli Birlik Partisini kurdular. 1949 yılına gelindiğinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonunun (KTKF) oluşturulmasıyla birlikte Ada'daki Türkler, seslerini daha koordineli şekilde duyurma imkânına kavuştular. Böylece Rumların enosis hedefli faaliyetlerine karşın Türkler de bu yapılarla kendilerini korumaya ve haklarını dile getirmeye çalıştılar (Yüksel 2018: 315).

I. 1950'li Yılların Başında Kıbrıs Anlaşmazlığının Ortaya Çıkması ve Enosis

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Orta Doğu ve Akdeniz'deki gücünü ve varlığını kaybeden İngiltere'nin yerini Amerika Birleşik Devletleri aldı. Soğuk savaşın sıcak çatışmaya dönüştüğü yerler olarak bilinen bu bölgeler, aynı zamanda Sovyetlerin yayılcı politikalarının hedefindeki yerlerdi. Bu süreçte Sovyetler, Kıbrıslı Rumlara aşırı destek verdiler. Sovyetler, 1945 yılından itibaren Doğu Akdeniz'e inmek için Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinden baskı kurmuş, ancak Kıbrıs'taki İngiliz varlığı, Sovyetlerin bu baskılarının daha ileri gitmesini önlemiştir. Sovyetler, bu sefer Yunanlı ve Rum komünistler üzerinden amaçlarına ulaşmada enosisi araç olarak kullanmak istemiştir. Moskova'nın direktifleriyle hareket eden komünistler, Türkiye'den Trakya'daki toprakları dahi isteme cesaretinde bulundular. Komünistlerin bu siyaseti, özellikle AKEL içerisinde bölünmeye yol açmış, enosis'e karşı olanlar, partiden ihraç edilmeye başlamıştır (Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler 1990: 17). Böylece enosis, komünistlerin elinde Yunanistan kamuoyunu etkileyebilecek ve dolayısıyla Rum milliyetçiliğini körükleyebilecek siyasi ve ideolojik bir araç olarak yer almıştır.

Sovyetlerin Kıbrıs'taki sol grup veya partiye mensup Rumlara vermiş oldukları açık destek neticesinde Rumlar, Ada'da gittikçe güçlendiler ve Ada'nın geleceğini belirleyebilecek duruma geldiler. Öyle ki, Ekim 1948'de Lefkoşa'da komünist parti AKEL tarafından tertip edilen ve yaklaşık 25.000 kişinin katıldığı mitingde; "Kıbrıs'ta Amerikan veya İngiliz üsleri istemiyoruz" yazılı pankartlar taşınmış ve Yunan iç savaşının komünist lideri Markos için para toplamaya dahi cesaret edilmiştir. Sovyetlerin Kıbrıs'ta enosisi tahrik edici bu tür siyasi faaliyetleri, uzun süre Türkiye'nin kafasını karıştırmış; Kıbrıs meselesini doğrudan doğruya komünizm tehlikesi üzerinden değerlendiren bir yaklaşım içerisine girmiştir. Bir taraftan Türk kamuoyu diğer taraftan Kıbrıslı Türkler, Türkiye'nin bu mesele ile meşgul olmasını isterken Türk hükümeti, İngiltere'nin Ada'dan çekilmeyeceğine olan inancından olsa gerek uzun süre konuya sessiz kalmıştır (Armaoğlu 1963: 7-8, 11-13). Türkiye'nin Kıbrıs konusunda göstermiş olduğu bu durgun tavrında; Sovyetlerin yayılcı politikasının getirdiği endişe nedeniyle oluşan politik hava yanında Lozan Antlaşmasında elde edilen statükonun muhafazası yönünde süregelen geleneksel Türk dış politikasının etkisini de burada vurgulamak gerekir (Koçak 1996: 229). Zaten Türkiye, artan Sovyet başatlığı korkusu ve Kıbrıs meselesini öne çıkaran siyaset anlayışının kendisine zarar vereceğini düşündüğünden, uzun süre pasif bir dış politika izlemek durumunda kalmıştır (Koçak 1996: 283; Kürkçüoğlu 1972: 3). Özellikle Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde Amerika ile imzalanan anlaşmalar gereği, Türkiye'nin dış politikadaki

bağımlılığı giderek artmıştır. Öyle ki Amerika'nın Türkiye'ye verdiği şartlı destek ve yardımlar nedeniyle Türkiye, 1964 Haziranında Kıbrıs'a yapmayı planlandığı silahlı müdahaleyi dahi gerçekleştirememiştir (Gönlübol vd. 1974: 233).

1950'li yıllarda Türkiye, Kıbrıs meselesinde ılıman dış politika izlemesine karşın Yunanistan'ın desteğini alan Kıbrıslı Rumlar, geleneksel politikası haline gelen enosisi gerçekleştirmek için her yola başvurdular. Bu bağlamda 27 Mart 1950 tarihinde başpiskopos Makarios, Atina'da İngiliz büyükelçisini ziyareti esnasında enosis konusunu yeniden gündeme taşımış ve isteklerinin yerine getirilmesi durumunda İngiltere'ye diledikleri yerden üs kurma izninin verileceği vaadinde bulunmuştur. Yunan başbakanı Sofokles Venizelos ise, 14 Şubat 1951 tarihinde verdiği demeçte; Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını ve 1950 plebisit sonuçlarının kabul edilmesi gerektiğini savunmuş, bu konuda İngilizlerin desteğini almak istemiştir. Her ne kadar İngiliz Devlet Bakanı Mr. Younger, 14 Şubat 1951'de Avam Kamarasında verdiği bir demeçte; Yunan makamlarının Kıbrıs konusunda herhangi bir resmi talebi olmadığını söylemiş olsa da Kıbrıs'taki Rum komünistleri ile Ortodoks kilisesini arkasına alan Yunan hükümeti, Ada'nın ilhakı konusunda kapsamlı siyasi çalışma içerisine girmiştir (Hür Söz 8 Mart 1951: 4; Armaoğlu 1963: 25-26; Gazioğlu 1998: 4). Böylece ilk kez komünist AKEL partisinin plebisiti gerçekleştirmenin verdiği güçle dünya gündemine taşınan Kıbrıs meselesinde Yunan hükümeti, Ada'daki komünistlerle birlikte Rum Ortodoks kilisesini aynı hedef doğrultusunda birleştirmeyi başarmış ve bu meselenin, milli mesele haline gelmesini sağlamıştır. Bilindiği gibi enosis plebisitinin ilk uygulama girişimi, komünist AKEL Partisinin 1949 yılında enosis için imza kampanyası düzenlemesiyle başlamıştır. Bu bağlamda Yunanistan'ın enosis için hazır olduğu propagandasını kiliseye kaptırmak istemeyen AKEL partisi üyeleri, 1949 Aralık ayından itibaren Rumlardan "Enosis istiyorum" yazısının altına imza atmalarını istemiştir. 15 Ocak 1950 tarihinde ise Rumlar için kiliselere konan defterlere "Enosis'e evet" veya "Enosis'e hayır" şeklinde bir imza kampanyası düzenlenmiştir. Bu imza ile gerçekleşen plebisit ya da gayri resmi referandum sonucunda Rum halkının % 96'sının evet dediği bilgisi, uluslararası kamuoyunun gündemine taşınmıştır (İsmail 1998: 39). Bu plebisit sonuçlarının ilan edilmesinden sonra Rum toplumu, Makarios'u Başpiskoposluğa seçmiştir. Makarios'un başpiskopos olmasıyla birlikte Ada'da enosis faaliyetleri ve terör eylemleri de tırmanışa geçmiştir.

1950 yılında yapılan enosis plebisitinden sonra Yunanistan'ın siyasi tercihinin açıkça enosis olduğu ortaya çıkmasının ardından Kıbrıs Rum liderliği için yeni arayışlar içerisine girildi. Kıbrıs Rum liderliği ve kilise sorunu gibi kutsal çerçevede ele alınan konuların yansıması, "self-determinasyon hakkı" şeklinde dünya gündemine taşınmıştır. Nitekim Yunan yönetimi ile Kıbrıslı Rumların yaptığı işbirliği sonucu, Kıbrıs sorunu ilk kez 1954 yılında "Self-determinasyon" yani "Kıbrıs'ın kendi geleceğini tayin etme hakkı" gibi kendilerince saygıyla karşılanacak bir talep olduğu iddiasıyla Birleşmiş Milletler gündemine getirilmiştir (İsmail 1998: 51). Bu güne kadar Kıbrıs'ta Rum Ortodoks kilisesindeki başpiskoposların hemen hepsi, artık bütün enerjilerini Ada'nın Yunanistan'a ilhakı için sarf etmişler ve bu maksatlarını gerçekleştirmek için gerek içte ve gerekse dışta çeşitli teşvik ve tahrik yollarına başvurdular. Bu bağlamda Kıbrıs başpiskoposu Makarios başkanlığındaki Rum heyeti, Amerika'yı sık sık ziyaret ederek destek arayışında bulundular. Amerika'daki Ortodoks kilisesi ve resmi makamlarla

temasa geçen Rum heyet, hem onların yardımlarını elde etme imkanına hem de bu yerlerdeki kitlelere ulaşarak propaganda yapma imkânına sahip oldular. Heyetin amacı; plebisit sonuçlarını tüm dünyaya duyurmak ve Rumların Yunanistan ile birleşme isteklerinin meşruluğunu ispatlamaktı. Bu konuda Amerika'dan önemli bir netice almayı hedefleyen bu heyet, başarısız olunması halinde Birleşmiş Milletler nezdinde amaçlarını sürdürmeyi planlamaktaydı. Diğer taraftan Ada'nın Yunanistan'a ilhakı için var gücüyle çalışan Makarios, Kıbrıs'ta Rum nüfusunun yarıdan fazlasının sözde temsilcisi olarak sesini duyurmak için harekete geçti. Enosis için her türlü yolu denemekten çekinmeyen Makarios, Ada'da giderek güçlenen sol gruplarla işbirliği yapmaktan geri durmadı (*BCA, 030.01/ 123.785.2/10.09.1954*). Bu süreçte Yunan Başbakanı General Plastiras, muhalefete; Enosisin, 'İngiliz-Yunan işbirliği içinde vuku bulacağını' ümit ettiğini söyleyerek İngiltere ile Yunan hükümetleri arasında Kıbrıs meselesini çözme hakkını saklı tuttuğunu açıklamış; her kesimden halkı, enosis etrafında birleşmeye çağırmıştır (*Milliyet 16 Mayıs 1950: 3; Milliyet 28 Mayıs 1950: 7*). Böylece sağcı ve solcu Rumların ortak milli hedeflerinin enosis olduğu bu kez resmi ağızdan, yani Yunan başbakanının demeciyle tüm dünyaya duyurulmuş oldu.

Diğer taraftan Kıbrıs'taki gücünü giderek artıran Yunanlı komünistler, Batılıların güdümü dışına çıkmak ve Akdeniz'i Yunan denizi haline getirmek için Ada'nın kilit noktalarına yerleştiler. Ada'daki faaliyetlerini günden güne artıran komünist parti, Larnaka, Magosa, Limasol ve Morfu gibi yerlerde örgütlenerek gizli bir askeri teşkilat kurdukları ve silah depoları oluşturduklarına dair haberler, gelmeye başlamıştır. Komünistlerin bu tür faaliyetleri, İngilizlerin de dikkatini çekmiş; komünistlerle iletişimi kolay bir şekilde sağlayabilmek için bir sosyalist parti kurma teşebbüsünde dahi bulunmuştur. Ancak İngilizlerin bu girişimi, sonuçsuz kalmıştır. Bu süreçte Ada halkı ve komünistlerle ilgili çıkan haberler, Türk basınına da yansımış; Kıbrıs'ta olup bitenler, ayrıntılı olarak kamuoyuna aktarılmıştır. Basında; komünistlerin geniş bir devletleştirme hareketine girişeceği, geniş mülkleri parçalayacakları ve bu arada kilise ile Türklere ait olan mülklerin devletleştirileceğine dair çıkan haberler, Ada halkını hayli tedirgin etmiştir (*Milliyet 5 Mayıs 1950: 7*).

Elbette bu tür haberler, soğuk savaşın hakim olduğu bu yıllarda Sovyetleri Akdeniz'den uzak tutmak ve İngiltere'nin Ada'yı kontrol etmek adına giriştiği siyasi manevra veya propagandaların bir yansıması olabileceğini hatırlatmakta fayda vardır. Ancak bilinen o ki Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar, enosisi gerçekleştirmek adına bu yıllarda dini de kullanarak propaganda faaliyetlerine daha fazla ağırlık vermişler; sağ ve sol grupları enosis etrafında birleştirmeyi başarmışlardır. Diğer taraftan özellikle sol grupların etkisinde kalmış Rum basını, antiemperyalist söylemleri ön plana çıkararak halkı etkileme çabasına girmiştir. Bu bağlamda Ada'daki sol gruplar, Kıbrıs'ın bir harp üssü haline getirileceğinden bahisle 1952 yılında 3500 kişilik İngiliz paraşütçü tugayının ve Amerikan hava kuvvetlerine mensup bir kısım avcı uçaklarının Ada'ya geleceği propagandasını yaydılar (*Son Söz 9 Haziran 1951: 4*). Rus haber ajanslarına dayandırılarak yapılan bu tür açıklamalar, Rum toplumu üzerindeki tesirleri oldukça fazla olmuştur. Bu nedenle İngilizler, Amerikalıları da yanlarına alarak Kıbrıs'taki Rum ve Yunanistan'a karşı denge unsuru olarak gördüğü Ada'daki Türkleri ve Türkiye'yi

devreye sokmuş, Rumlar arasında baş gösteren komünizm tesirlerinin önüne geçmek istemiştir.

Aslında Rumların tamamının komünist bir Kıbrıs Devleti kurulması yönünde herhangi teşebbüslerinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü, Kıbrıs'taki Rumlar, komünist ve antikomünist bir ayrışmanın içerisinde kendilerini bulabilirlerdi. Bu gün enosis için birleşen Rumlar, yakın gelecekte bu ayrışma nedeniyle kendi içlerinde bölünebilirlerdi. Makarios politikasının zayıf tarafı da zaten buydu. Kıbrıs'taki Rumların, yeni bir Küba yaratmak isteyenler ile istemeyenler arasında bölünme ihtimali karşısında, Ada'nın geleceğine yönelik enosis dışında belirli politikaları olmadığı gibi Yunan hükümetleriyle aralarında tam bir mutabakat sağlanmış değildi. Bu yüzden komünizmin doğuracağı meseleleri kestirmek ve tedbir almak zor olduğundan, bu konu rafa kaldırılması uygun görüldü (Tunaya 1964: 18). Ancak enosis fikri, Rumları bir arada tutan milli hedef olarak her daim korunmuş; bu fikrin bir yansıması olarak, Kıbrıs'taki Türklere karşı kanlı saldırılar düzenlenerek Türk toplumu yok edilmek istenmiştir.

Sol grupların Ada'daki gerilimi tırmandıran eylemleri yanında enosis'i gerçekleştirmek amacıyla Rum kilisesi, din kisvesi altında Yunan gençliğini örgütlemek için gerekli alt yapıyı hazırlama peşindeydi. Öyle ki, 15 Ocak 1952 tarihinde plebisitin ikinci yılında mahalli hükümetin toplantı yasağına rağmen, başpiskopos Makarios, milli davaları haline gelen enosis fikrini canlı tutmak ve Rum gençlerini harekete geçirmek maksadıyla Paneromeni Kilisesindeki plebisitin yıl dönümünü bir törenle kutlamak istemiştir. Buna müteakip Ada'nın birçok yerinde Rumlardan oluşan genç öğrenciler, enosis lehinde gösteriler düzenleyerek polisle çatışmışlardır. Bütün bu olaylar cereyan ederken, Ankara'da bulunan Yunan başbakan yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos, konuyla ilgili yaptığı açıklamada; Son günlerde gerçekleşen mitinglerin İngiltere'ye karşı olduğunu, Türkiye'nin aleyhine bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiştir. Aynı Venizelos, Yunan Başbakanı sıfatıyla İngiliz Avam kamarasında 16 Şubat 1951 tarihinde verdiği bir demeçte; Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi gerektiğini dile getirmiş ve enosisi savunmuştu (Armaoğlu 1963: 25-26; Tarakçı 2010: 44-45).

22 Şubat 1952 tarihinde, NATO devletlerinin Lizbon'daki toplantısında Venizelos, Kıbrıs'ın sadece İngiltere ve Yunanistan'ı ilgilendiren bir mesele olmadığını Türkiye'yi hatta Dünyanın sulh ve güvenliğini ilgilendiren bir mesele olduğunu öne sürerek Kıbrıs'ın durumunu, uluslararası arenaya taşımak istemiştir. Yunanlılar, birkaç ay sonra Birleşmiş Milletler'in 24 Kasım 1952 tarihli oturumunda ise, Kıbrıs'ın geleceğine yönelik self-determinasyon, yani halkların kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin etme hakkının Kıbrıs'ta uygulanmasını istemiştir. Bütün bunlar karşısında Birleşmiş Milletler nezdinde Türkiye'yi temsil eden Adil Derinsu; Kıbrıs'ta sadece Rumların bulunmadığını, yüzyıllardır Türklerin de bu bölgede yaşadığını dile getirerek aynı hakların Türklere de verilmesi gerektiğini savunmuştur. Yunanistan, BM baş delegesi Alexis Kyrou vasıtasıyla iddialarını ve taleplerini tekrarlamışsa da önemli bir sonuç elde edememiştir (Tarakçı 2010: 44-45).

Yunan hükümeti, bir yandan Makarios ile birlikte uluslararası alanda enosis için çok sayıda teşebbüste bulunurken diğer yandan da İngiltere ve Türkiye ile iyi ilişkiler

kurarak Kıbrıs meselesinde tutarsız ve anlaşılmaz bir politika içerisinde yer almıştır. Buna en güzel örnek, 1952'de NATO ittifakına aynı tarihte girmiş olan Türkiye ile Yunanistan'ın Balkan Paktı'nı da imzalayarak bir dostluk kurmayı kabul etmiş olmalarıdır. Bu pakta rağmen Yunanistan, Kıbrıs meselesindeki siyasi tutumunu değiştirmeden Türkiye'nin dahil olduğu aynı paktın içerisinde yer almak istemesi, siyasi güvensizlik ve endişeyi beraberinde getirmiştir. Yunanlıların bu tutarsız politikası, Türk basınına da yansımış; Kıbrıs başpapazı Makarios ile Yunanistan Başbakanı Papagos arasında geçen diyalogdan alıntılar yapılarak konu, tahlil edilmeye çalışılmıştır. Papagos ile başpapaz Makarios arasında geçen diyalogda şu ifadeler yer almıştır:

“...Bugün dünyadaki bütün hürriyet ve sulhsever milletler gibi bizim için de en büyük gaye; dünya sulhunu korumak ve komünizme karşı tek bir cephe halinde hareket etmektir. Bu gün Doğu Avrupa'da komünizme karşı en sağlam kaleyi Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Paktı teşkil etmektedir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı meselesini Birleşmiş Milletlere aksettirmek, Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluk bağlarını muhakkak ki gevşetecektir. Gevşek bağlara istinat eden bir anlaşmadan da her hangi bir faydanın umulamayacağı muhakkaktır...” (Milliyet 17 Şubat 1954: 1,7)

Ancak bu tür barış yanlısı açıklamalar, havada kalmıştır. Zira Yunan hükümeti, 1954 yılında Kıbrıs meselesini BM'ye götürme kararlılığını devam ettirmiştir. Bu bağlamda Yunan delegesi, Kıbrıs'a self-determinasyon hakkının tanınması için başbakan Papagos imzalı başvuru yazısını, BM Genel Sekreterliğine sunmuş ve bu konunun BM Genel Kurul gündemine alınmasını ve görüşülmesini talep etmiştir. Ayrıca başvurunun desteklenmesi amacıyla Yunanlılar, dünyanın önemli merkezlerinde yoğun bir propaganda faaliyeti içerisinde yer almıştır (Gazioğlu 1997: 123). Böylece Kıbrıs uyuşmazlığı, Ada'daki Rumların istekleri doğrultusunda ve Yunanistan hükümetinin de açık desteğiyle ilk defa uluslararası bir uyuşmazlık olarak BM Genel Kurulu gündemine gelmiştir (Gönlübol vd. 1974: 364).

Rumların başvurusu karşısında BM'deki İngiliz delege; Kıbrıs'ın İngiltere'nin bir iç meselesi olduğunu ve BM'nin bu konuya karışamayacağını söyleyerek Yunan-Rum ikilisinin self-determinasyon yoluyla Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını gerçekleştirme adımını onaylamadıklarını bildirmiştir. İngiliz delege, ayrıca Ada'daki Türk nüfusunun varlığını ileri sürerek Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde taraf olduğunu ve self-determinasyon uygulaması gerçekleşecekse bunun Türk toplumu için de geçerli olması gerektiğini savunmuştur. İngilizler, bu davranışıyla self-determinasyonu Ada'nın Yunanistan'a ilhakı için meşru zemin arayışının bir yansıması olduğu için reddetmiş; bunun yerine, meseleyi 'self-government' şeklindeki yöntemle çözmek istemiştir. BM'deki Türk heyeti, İngiltere'nin bu yöndeki düşüncelerini Türkiye'ye bildirerek Kıbrıs meselesinde İngiltere ile birlikte hareket etmenin İngiltere'ye sağlayacağı faydaları sıralamış; bunun karşısında Türkiye'nin nasıl bir siyasi tutum içerisinde yer alması gerektiği hususunda bilgi vermiştir. Buna göre; “İngiltere statükonun muhafazası ve Lozan Ahitnamesi mucibince kendisine bahşedilmiş olan hukukun muhafazası hususunda ısrar ettiği müddetçe Türkiye'yi daima yanında bulacaktır. Fakat bu yoldan

inhiraf edip Kıbrıs'ın istikbalini Yunanistan'a ilhak istikametine kaydırabilecek ufak bir tavize gittiği takdirde Türkiye bu yolda İngiltere'yi takip edemeyecek, bilakis aksi istikamette yol almak mecburiyetinde kalacaktır." Denilerek iki ülke ilişkilerinin geleceği açısından Kıbrıs konusunun ne kadar hassas olduğu vurgulanmıştır (BCA, 010.09/109.341.4/ 1960). Böylece Türkiye ile İngiltere, Kıbrıs meselesi nedeniyle ilk kez aynı safta yer alarak enosis'e karşı durmuşlardır.

BM'de Kıbrıs müzakerelerinin askıya alınmış olması, Rum-Yunan ikilisinin yenilgisi olarak görülmüş; Türkiye ve İngiltere'nin ortak başarısı sayılmıştır. Böyle bir sonucun alınmasında; ABD'nin İngilizlerle aynı yönde hareket etmiş olmasının payı oldukça fazladır. ABD, bu tavrı ile NATO'nun sağ kanadı olarak gördüğü Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginliğin daha ileri gitmesini şimdilik kendi çıkarları açısından uygun görmemiş; Kıbrıs meselesinde göstermiş olduğu bu tutumla Yunanistan'ı uyarmak istemiştir. Aslında Amerikalılar, enosis fikrinin henüz erken olduğunu 1950 yılında Yunanlılara diplomatik bir dille izah etmişlerdi. Bu bağlamda 1950 yılında enosis fikrinin kabul edilmesi için çalışmalarda bulunmak üzere Amerika'daki Yunan heyetine, Amerikan senatörleri; esas itibarıyla bu fikre taraftar olduklarını söylemişler, fakat şimdiki halde Amerikan müdahalesinin mevsimsiz olacağı uyarısında bulunmuşlardı. Bu bağlamda ABD Dışişleri Bakanlığı müsteşarlarından John K. Mc Falda, Yunan heyetine; bu meselenin İngiltere ile Yunanistan arasında halledilmiş olarak görünmesinden büyük bir memnuniyet duyacağını ifade etmiş ve Amerika'nın bu karara tesir edemeyeceğini bildirmiştir (Milliyet 16 Eylül 1950: 3). Bütün bunlara rağmen Yunan hükümeti, Kıbrıs meselesini uluslararası arenaya taşımayı milli bir vazife ve aynı zamanda Yunan megali ideasını gerçekleştirme yönünde tarihi bir fırsat olarak görmüştür.

Yunanlılar, enosisi gerçekleştirmek ve bu yolda İngiltere'nin desteğini alabilmek için her türlü yöntemi denemekteydiler. Bu bağlamda BM'deki Yunan delegesi; Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi durumunda İngilizlerin sadece Kıbrıs'ta değil, Yunanistan'da da üs elde etme hakkına sahip olacağını söyleyerek İngiltere'yi etkilemeye çalışmıştır. Yunanlılar, bu tür siyasi manevralarla enosisi gerçekleştirmeye çalışırken bir taraftan da gerek ülke içinde ve gerekse ülke dışında gösteri ve mitingler düzenleyerek Dünya kamuoyunun dikkatini çekmek istemiştir (Milliyet 24 Ağustos 1954: 3). 20-21 Ağustos 1954 tarihlerinde, ülkenin hemen hemen her yerinde mitingler düzenleyen Yunanlılar, enosisi gerçekleştirmek için Kıbrıs meselesini BM'ye taşıyarak Dünya kamuoyunu etkilemeyi başardılar (Eroğul 1990: 109). BM Genel Komitesi, 23 Eylül 1954 tarihli toplantısında Kıbrıs meselesini 9 lehte oya karşı, 3 aleyhte ve 3 çekimser oyla BM Genel Kurul gündemine alınca Rumlar, bunu büyük bir zafer olarak kutladılar ve aynı zamanda enosisi gerçekleştirme yolunda atılmış önemli bir adım olarak gördüler (Gazioğlu 1998: 31). Böylece, BM'deki İngiliz ve Türk delegelerinin sert muhalefetine rağmen Yunanlılar, sadece Kıbrıs'taki Rum nüfusunu gözeterek halkın kendi kaderini kendisinin tayin etme prensibinin tatbiki için BM'ye başvurmakla Kıbrıs meselesini, Türkiye ile Yunanistan arasında bir mesele olmaktan çıkarmış; uluslararası bir mesele haline getirmiştir (Bağcı 1990: 104). Ancak Kıbrıs meselesi, 17 Aralık 1954 tarihinde BM komisyonunun gündemine gelmesinden sonra uzun tartışmaların ardından BM Genel Kurulunda görüşülmesi askıya alınmıştır. Bu sonuçla Yunanlılar, ideallerini şimdilik ertelemek zorunda kalmıştır (Tarakçı 2010: 46).

Makarios, BM'deki tutumundan dolayı, İngiltere'ye karşı bayrak açmış ve enosis için Kıbrıs'a Self-determinasyon hakkının verilmesi dahil her yolu deneyerek Kıbrıs meselesinde etkin rol oynamak istemiştir. Sık sık Atina ve New York arasında mekik diplomasisi yürüten Makarios, bu süreçte; İngiltere, Kıbrıs'taki Türk ve Rum liderleriyle birlikte, Türkiye ve Yunanistan ile görüşmelere başlamak istemişse de olumlu bir netice alamamıştır. İngiltere'nin Kıbrıs'a vali olarak atadığı Mareşal John Harding, Rum toplumu lideri Makarios'un, İngiltere'ye karşı ABD'nin yardımını alarak Kıbrıs'taki İngiliz hakimiyetini sona erdirmeye ve enosisi gerçekleştirmenin peşinde olduğunu anlamıştır. Bu yüzden Harding, Kıbrıs'a vereceği özerkliğe engel olduğu ve Rum tedhiş örgütü olarak bilinen EOKA'nın bir yöneticisi olduğu gerekçesiyle, hiçbir çözüm önerisini kabul etmeyen Makarios'u tutuklatarak 9 Mart 1956'da Seyşel (Seychelles) Adalarına sürgüne göndermiştir. Bu olayın ardında Kıbrıslı Rumlar arasında Makarios ismi efsaneleşmiş ve EOKA'nın şiddet eylemi tırmanışa geçmiştir (Çelik 2017: 929). Şiddet eylemlerinin giderek arttığı bu dönemde Kıbrıs Türk halkı, kendilerini korumak için Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatını (TMT) kurarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı teşebbüsüne karşı mücadeleye başladılar.⁴ Rumların enosis çabaları karşısında Kıbrıs Türklerinin TMT dışında, farklı zamanlarda kurulmuş cemiyet ve teşekkülleri de mevcuttu. Bunlar arasında; Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK), Millî Cephe Partisi, Kıbrıs Türk Kurumları Birliği, Kıbrıs Millî Türk Halk Partisi, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ve Kıbrıs Millî Türk Birliği'ni saymak mümkündür (BCA, 030.01/123.785.2/ 10.09.1954; İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 31; Çay 1989: 31-35).

Bu tür teşkilat veya cemiyetler vasıtasıyla seslerini duyurmak isteyen Ada'daki Türkler; içtimaî, dinî, kültürel ve ekonomik taleplerinin karşılanması için girişimde bulundular. Kıbrıslı Türklerin öncelikli talepleri arasında; Evkaf idaresinin Türk idaresine devredilmesi, Türk ortaokul ve liselerinin tedrisatı ve idaresinin Türk cemaatinin seçeceği komisyonlara bırakılması, Ada'nın mevzuatında, özellikle Belediye Kanunlarında Türk hukuk ve menfaatlerini teminat altına alacak hükümlerin olması ve Ada'nın her kaza merkezinde, eskiden olduğu gibi bir Türk kaza hakiminin bulundurulması gibi konular yer almaktaydı (BCA, 030.01/ 123.785.2/10.09.1954).

Bu dönemde Türkiye'de, Demokrat Parti iktidarı mevcuttu ve Türk dış politikası, büyük oranda NATO'nun belirlediği sınırları çerçevesinde yürütülmekteydi. Bu bağlamda NATO'ya üyelik, Türkiye'nin dış politikasını etkilemiş ve Türkiye, Kıbrıs konusunda bağımsız politikalar yürütme konusunda yetersiz kalmıştır. Bu süreçte, ABD ve Batılı devletlerle birlikte hareket eden Türkiye'nin asıl amacı; komünist emperyalizmine karşı kendi güvenliğini garanti altına almaktı (Armaoğlu 2007: 530). Komünizmden dolayı, ABD ve Batılı devletlerin duyduğu güvenlik endişesi, Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasına fazlasıyla yansımış durumdaydı. Bu yüzden Türkiye, Kıbrıs meselesinde bir inisiyatif geliştirmekten ziyade, BM ilkelerine göre hareket

⁴ Açık adı "Türk Mukavemet Teşkilatı" olan TMT, Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından Lefkoşa'da kurulmuştur. TMT'nin kuruluş amacı; Dağınık olarak faaliyet gösteren küçük mukavemet gruplarını birleştirerek tüm Ada'da yaygın ve güçlü mukavemet grubu ile Türk köylerini EOKA saldırılarına karşı korumaktır. TMT'nin kuruluş tarihiyle ilgili kaynaklar arasında farklılıklar vardır. Bazı kaynaklar, TMT'nin kuruluş tarihini Kasım 1957 tarihini verirken bazıları ise, 1 Ağustos 1958 tarihini vermektedir (Yüksel 2018: 327; İsmail 1998: 44).

etmeyi tercih etmiştir. DP hükümet programlarına bu durum, açıkça yansımıştır. Menderes, 15 Ekim 1957 tarihli konuşmasının satır aralarında; "...Kıbrıs, tek başına Yunanistan'la bizim aramızda tahaddüs etmiş bir mesele değildir. Azası bulunduğumuz milletler camiasının heyet-i umumiyesini alakadar eden bir mahiyeti vardır..." (Fersoy 1971: 95) Diyerek, Kıbrıs meselesinin çözümü için azası olduğu BM'yi adres göstermiştir.

Hâlbuki Yunanistan, Türkiye ile birlikte NATO üyesi olmasına rağmen, Kıbrıs'ta enosisi gerçekleştirmek için her yolu denemekteydi. Öyle ki, BM Genel Kurulunda istediği sonucu elde edemeyen Yunanlılar, Ağustos 1955 tarihinden itibaren Kıbrıs konusunda İngiltere ve Türkiye'yi eleştiren bir propaganda içerisine girmiştir. Başbakan Menderes'in açıklamalarını çarpıtarak gazetelere yansıtan Yunan basını, Türkler ile Yunanlılar arasında bir dostluğun mevcut olduğunu, ancak İngilizlerin bu dostluğu kundaklamak için birtakım çalışmalar içerisinde yer aldığını iddia ederek Kıbrıs meselesinde İngilizleri suçlamıştır. Ayrıca Yunan basını; Kıbrıs'ta İngiltere'nin, kendi hakimiyetini devam ettirebilmek adına Türkiye ile Yunanistan arasını açmak için uğraş verdiğini, Türkiye'nin ise İngiliz tuzağına düştüğünü, halbuki müşterek tehlikenin aynı olduğunu, iki memleketin dost ve müttefik kalmasının yolunun Kıbrıs meselesinden geçtiğini yazmıştır (BCA, 030.01/36.219.2/27.08.1955). Bu tür açıklamaların Yunan gazetelerinde yer almasının temel nedeni; İngilizlerle Türklerin arasını açmak ve İngiltere'yi Akdeniz'de ayrıştırıcı rol oynadığı propagandasını yayarak Kıbrıs konusunda kendi istek veya beklentilerinin kabulü için uluslararası destek sağlamaktır.

Bütün bunlara rağmen ABD ve diğer NATO ülkelerinin Kıbrıs konusunda Yunanistan karşısında yer almış olması, Yunanistan'da hayal kırıklığına ve kızgınlığa neden olmuştur. Çünkü Osmanlı'ya karşı bağımsızlık hareketlerinde Avrupalıların büyük desteğini alan Yunanlılar, bu sefer umdukları sonucu elde edememiş; BM'den eli boş dönmüştür. Yunan basın ve yayın organları, bu durumu sert şekilde eleştiren yayınlara yer vermiştir. Başbakan Papagos, katıldığı bir programda; ABD ve müttefiklerini bu konuda BM ilkelerine ters düşmekle suçlamıştır (Gazioğlu 1997: 135). Diğer taraftan her türlü yöntemi denedikleri halde enosis'e bir türlü ulaşamayan Rumlar, 1950 yılı başlarında kurdukları Kıbrıs Meselesi İçin Milli Teşkilat (EOKA- Etniki Organosi Kipriaku Agonos) adlı terör örgütünü, 1955 yılında harekete geçirdiler.⁵

Yunanlılar, bir taraftan Rumların tedhişçilik hareketlerine destek vererek Ada'da çatışmayı körüklerken diğer taraftan da İngiltere, ABD ve hatta Türkiye ile görüşerek Kıbrıs'ta barışı tesis etme gayreti içerisinde olduklarını göstermeye çalıştılar. Bu süreçte "Kıbrıs'ta tedhiş sona ererse Rumlar İngiliz yönetimini Yunan egemenliğine tercih ederler" düşüncesi, Yunanistan'daki muhafazakâr ve işçi çevreleri tarafından kabul görmüştür. Ancak bir süre sonra derhal taksime gidildiğinde ümitlerinin suya düşeceğini, bu yüzden İngilizlerin muhtariyet önerisini; vakit kazanmanın bir yolu olarak değerlendirmenin daha iyi olabileceği düşüncesi, Yunanistan ve Ada'daki Rumlar arasında giderek ağırlık kazandı (Erim ty: 87).

⁵ Arşiv belgesinde EOKA'nın kuruluş tarihi 1955 olarak verilmiştir. EOKA'nın kuruluş tarihiyle ilgili kaynaklar arasında farklılık olsa da bilinen o ki; EOKA, Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek gayesi ile Yunanlılar tarafından kurulmuş bir terörist organizasyondur. 1960'da yerini ex-EOKA organizasyonuna bırakmıştır (BCA, 030.01/ 64.394.29/ 1964; İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 30-31; Behramoğlu 1973: 90-91).

2. Kıbrıs'ta İngilizlerin Yeni Yönetim Planları, Rum Tedhişi ve Enosis

İngiltere, Kıbrıs'taki Rumların II. Dünya Savaşı sonrası geliştirdikleri self-determinasyon isteklerini, kendilerine karşı bir bağımsızlık mücadelesi haline dönüşmesinden çekinmekteydi. Kıbrıs meselesinin BM'ye taşınması ve bölgedeki komünizm tehlikesi nedeniyle Amerika'nın self-determinasyona vermiş olduğu destek, İngiltere'yi hayli tedirgin etmiştir. Bu yüzden İngiltere, komünizmin Kıbrıs'ta yayılmasının önüne geçmek amacıyla Amerika ile birlikte hareket etmeye özen göstermiş ve Ada'daki varlığını kaybetmemek için çoğunlukla Rumlara karşı Türkleri denge unsuru olarak kullanmıştır. Ayrıca İngiltere, Kıbrıs'taki olayların sadece kendi ülkesinin güvenliğini değil, aynı zamanda Doğu Akdeniz'in güvenliğini de tehdit eden bir mesele olduğu propagandasını yayarak Türkiye ile Yunanistan'ı bir araya getirecek bir planı devreye sokmuştur. Bu nedenle İngiltere, kendisinin de dahil olacağı "Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Meselesi" konulu konferans için 29 Ağustos 1955 tarihinde Türk ve Yunan hükümetlerini Londra'ya davet etmiştir (Göktürk 2017: 51). İngiltere'nin buradaki amacı; Kıbrıs'taki sorunların, İngiliz yönetimi ile Kıbrıslı Rumlar arasında bir sorun olmaktan çok Türkiye ile Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumundan kaynaklı uluslararası bir sorun olduğunu bütün Dünyaya göstermek ve uluslararası görüşmelerde, Kıbrıs konusunun dışında kalmak isteyen Türkiye'yi konferansa dahil ederek kendi tezini kabul ettirmektir (Demir 2007: 40). Türkiye'nin bu konferansa davet edilmiş olması, İngiltere ve Yunanistan ile birlikte Türkiye'nin de Ada'nın geleceği üzerine yapılacak tartışmalarda aynı haklara sahip olacağı anlamına geliyordu. Diğer taraftan konferansta, Kıbrıs dışında başka meselelerin de ele alınması gerekirken tek konuşulan konunun Kıbrıs Meselesi olması (Bağcı 1990: 107), İngiltere'nin amacını gerçekleştirmeye yönelik önemli bir hamle olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

İngiliz Hükümeti, bu üçlü konferansla Türkler ile Yunanlıları karşı karşıya getirmeyi düşünüyordu. Bunu yaparken konunun iki ülke arasında silahlı bir çatışmaya varacak noktaya gelmemesi için de ayrıca özen göstermekteydi (Bağcı 1990: 107-108). Ancak Kıbrıs'ta iki toplumun geleceğine yönelik toplanan konferans, Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumu ve EOKA'nın faaliyetleri nedeniyle Türk-Yunan gerginliğine dönüştü. Bu süreçte Yunanistan enosis fikrinde ısrar ederek Kıbrıs'ın kendisine bırakılmasını; İngiltere buna razı olmadığı takdirde sorunu BM'ye götürme tehdidini yeniledi. Yunanistan'ın bu uzlaşmaz tutumu karşısında Türkiye, İngiltere ile birlikte sorunu barışçı yollardan halletmek istemiş; enosis fikrine ise şiddetle karşı çıkmıştır (Kurat 1975: 292). Kıbrıs meselesini barış yoluyla çözmek için toplandığı bildirilen Londra Konferansında; İngiltere, Kıbrıs'ta egemenlik hakkının kendisinde kalmak şartıyla Ada'da mahalli muhtariyete razı olacağını ve Ada'nın savunulması için Türkiye ve Yunanistan'ın dahil olduğu bir formülü gündeme getirmiştir. Ancak Yunanistan, İngiltere'nin bu formülüne karşı çıkararak mevcut durumun muhafazasını istemiş, eğer muhafaza edilmeyecekse Ada'nın kendisine verilmesi gerektiğini savunmuştur (Gönlübol vd. 1974: 364).

Londra Konferansında Türkiye'yi temsil eden Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Ada'nın Türkiye'nin savunması için yaşamsal önemine değinerek, eğer bir gün

İngiltere, Ada'dan ayrılmaya karar verirse, Türkiye'nin güvenliği konusunun diğer bütün ilkelerin üstünde olacağını, Ada'nın tarihi, coğrafi ve stratejik nedenlerden dolayı Türkiye'ye bağlı bulunduğunu, statüko bozulacaksa Kıbrıs'ın asıl sahibi olan Türkiye'ye devredilmesi gerektiğini savundu (Bağcı 1990: 109; Gazioğlu 1997: 132). Başbakan Menderes, 27 Ağustos 1955 tarihinde Fatin Rüştü Zorlu'ya çektiği telgrafta, Kıbrıs'ta Türkiye'nin kırmızı çizgisinin ne olduğunu şu ifadelerle açıklamaktaydı:

“...Memlekette hakim olan heyecan ve yaptığım beyanatın bütün memleketçe tam bir tasviple karşılanmış olması başka türlü hareket etmek yani asgari şartımızın Kıbrıs'da statikonun muhafazasıdır şeklindeki mutlak ve kat'i ifadenin gayri mahsus bir şekilde dahi hududu haricine çıkmamanın hükümetimiz için asla bahis mevzuu olamayacağı aşikardır. Memleketin büyük bir heyecanla ve yekvücut olarak üzerinde durduğu Kıbrıs davasının görüşülmesinde noktai nazarımızı liyakatle müdafaa edeceğimizden emin bulunuyorum...” (BCA, 030.01/1.8.19/27.08.1955)

Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki bu tavrıyla, taraf ve birinci derecede ilgili bir devlet olduğunu bütün dünyaya göstermiştir. İngiltere'nin şimdilik Ada'da kalmakta kararlı olduğu ve özerk yönetimden daha ileri gitmeyeceği, bu konferansta anlaşılmıştır. Yunanistan'ın ileri sürmüş olduğu self-determinasyon ilkesinin ise, Kıbrıs'ta uygulanabilirliğinin mümkün olmadığı görüşü, giderek ağırlık kazanmıştır (Gazioğlu 1997: 133).

Kıbrıs konusunda Londra'da ikinci tur görüşmeleri yapılırken Selanik'teki Atatürk'ün doğduğu eve bomba atıldığı haberlerinin duyulmasının ardından, İstanbul'da azınlıklara karşı DP hükümetinin kontrol altına almakta güçlük çektiği 6/7 Eylül Olayları meydana geldi. Olaylar sebebiyle TBMM olağanüstü toplanmış ve ardından Ankara, İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edilmiştir (BCA, 030.18.1.2/140.82.2/ 07.09.1955). DP İstanbul milletvekili Aleksandros Hacopulos, konuyla ilgili Mecliste yaptığı konuşmada, Olayların oluş şekli itibarıyla bir tertip olduğunu ifade etmiş, ancak kolluk kuvvetlerinin olaylara müdahalede etmede kayıtsız kalmasından yakınmıştır. Hacopulos, olaya karışan suçluların cezalandırılacağına olan inancının tam olduğunu söyleyerek Meclisteki sözlerini şu şekilde tamamlamıştır:

“...Asıl Türk milleti bu hareketleri cezasız bırakmayacaktır. Türk milletinin alnına ve tarihine kara leke sürmek isteyenlerin bu alçakça hareketlerinin tekerrürüne meydan verilmeyeceği aşikârdır. Bunlar medeni ve hür milletler camiası içindeki şeref ve haysiyet ve itibarımızı rencide etmek istemişlerdir. Bütün medeni dünyanın gözleri bize çevrilmiştir...” (TBMM Zabıt Ceridesi 12.09.1955: 675-676)

Hükümet adına söz alan Başbakan yardımcısı Fuad Köprülü, kendilerine isnat edilen suçlamaların kabul edilemez olduğunu vurgulamış, bu olayların arkasında Türkiye ile Batılı devletlerin arasını açmak isteyen komünistlerin işi olduğunu şu ifadelerle vurgulamıştır:

“...Mabetlerin yakılması tamamiyle bir komünist taktiğidir. Türkiye’de, Türk tarihinde mabet yakılması gibi bir hâdise vâki değildir. Bunu yapanlar doğrudan doğruya Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostlukları bozmak, Türkiye’yi Garp âlemine karşı geri, mürteci ve mutaassıp göstermek; bu suretle tarihin eski karanlık devirlerine gitmek ve Türkiye’yi oraya götürmek isteyen meşum kara kuvvetlerdir, kızıl kuvvetlerdir...” (TBMM Zabıt Ceridesi 12.09.1955: 685)

Ancak DP içerisinde var olan iç huzursuzluk, bu olaylarla birlikte tırmanışa geçmiş ve kısa süre sonra Dış İşleri Bakanı Namık Gedik istifa etmek zorunda kalmıştır. DP’de reform istekleriyle baş gösteren bu huzursuzluktan dolayı Menderes, kabineyi yenilemek için harekete geçmiştir (Ahmad 1977: 54). Kısaca bu olay, DP hükümetini sarsmış ve Kıbrıs meselesinde Türkiye’nin elini hayli zayıflatmıştır.

29 Ağustos 1955 tarihinde toplanan Londra Konferansı ise, İstanbul’da meydana gelen olayların yarattığı olumsuz havanın da etkisiyle 7 Eylül’de dağılmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye, kendi istemi dışında gelişen bütün olumsuzluklara rağmen, Kıbrıs meselesinde daha aktif rol oynamaya başlamıştır (Göktürk 2017: 51). 1955 Londra Konferansından bir sonuç çıkmayınca İngiltere, muhtariyet konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Muhtariyet konusu, zaten konferansta gündeme gelmiş, ancak Yunanistan buna karşı çıkmıştır. Türkiye ise prensipte bu konuya itirazının olmadığını belirterek Ada’daki Türklerin güvenliklerinin güvence altına alınmasını şart koşmuştur (Gürün 1983: 388). Londra konferansından bir yıl sonra İngiltere, Kıbrıs’a muhtariyet verilmesi konusunda çalışmalara başlamıştır. Bunun için Lord Radcliffe’i bir anayasa hazırlamakla görevlendirmiştir. İngiltere, bu yıllarda Kıbrıs’ta her iki toplumun varlığını kabul etmekle birlikte Self-determinasyon hakkının her iki toplum için ayrı ayrı tanınması gerektiğini düşünmekteydi. İngiltere bu görüşüyle, aslında Ada’nın taksimine zemin hazırlamış oldu (Armaoğlu 2007: 532).

Kıbrıs’ta Türkiye ile İngiltere’nin durumlarının kuvvetli olduğuna inanan Menderes, Radcliffe’in hazırlamış olduğu Anayasayı olumlu karşılamıştır. Türkiye, bu davranışıyla Kıbrıs’ta sulh ve nizamın tesisi için yapılan tüm gayretlere katıldığını göstermiştir. Ancak Yunanistan bu Anayasayı reddetmekle Ada’da tedhişçiliğe devam edeceğinin de sinyalini vermiş oldu. Türkiye’nin müspet tutumuna rağmen, Yunanistan’ın uzlaşmaz tutumu ve başpiskopos Makarios’u Kıbrıs meselesinde tek taraflı çözüm önerileri, aslında Yunanistan’ın doğrudan doğruya Kıbrıs’ı ilhak etmesinin bir yansımasıydı. Bu yüzden Türkiye, Ada’daki tedhişçilerin baskılarını önlemek Yunanlılar ve Başpiskopos’un eylemlerinin kontrol altında tutulması için İngilizlerin Ada’daki faaliyetlerini desteklemiştir (BCA, 030.01/ 133.862.9/ 21.06.1957).

Türkiye, Kıbrıs’ta Rumların Türklere karşı yeni bir saldırı planından endişe duymaktaydı. Zira Kıbrıs Türkleri lideri Dr. Fazıl Küçük’ün verdiği habere göre; Rumların taşkınlıkları, 6/7 Eylül olayları öncesinde artmış durumdaydı ve bu olayların Ada’daki Türklere karşı umumi bir katliama dönüşmesinden endişe edilmekteydi. Dr. Küçük, 13 Ağustos 1955 tarihinde, Kıbrıs Türk Cemiyeti Genel Başkanı Hikmet Bil’e gönderdiği mektubunda bu endişelerini açıkça dile getirmiş ve bütün Türk

cemiyetlerinin bu durumdan haberdar edilmesini ve mitingler düzenlenerek Kıbrıslı Türklerin sesinin duyurulmasını istemiştir.

“Sizden ricam, erken bir zamanda bütün şubeleri haberdar ederek harekete geçmelerini temin etmenizdir. Bana öyle geliyor ki, Anavatandaki mitinglerin büyük faydası olacaktır. Çünkü bunlar 28 Ağustos'ta umumi bir toplantı yapacaklar, ya o gün veya üçler toplantısı bittikten sonra bize saldırmak isteyeceklerdir. Malum, onlar silahlı, bizde ise hiçbir şey yok.” (Armaoğlu 1963: 129-130)

Bütün bu olaylar karşısında Türkiye, 1955 yılından sonra Kıbrıs'ta mevcut durumun korunmasına yönelik politikasını değiştirmiş ve Ada'nın taksimi tezine daha yakın durmuştur. Taksim tezi savunulurken bunun bir hükümet politikasından ziyade milli politikanın temeli olduğu, İngiliz ve Amerikan yönetimlerine anlatılmaya çalışılmıştır (Avcıoğlu 1957: 12). Ada'nın taksimi konusu, aslında Türkiye'deki muhalefet ve kamuoyu tarafından da desteklenmekteydi. Ancak Türkiye'deki muhalefet, Kıbrıs meselesinde hükümetin, İngiltere ve Amerika gibi devletlerin etkisinde kalarak karar alma ihtimaline şüphe ile yaklaşmaktaydı. DP hükümeti ise, bu süreçte taksim tezine sarılarak Ada'daki Türklerle bağını koparmamaya ve Türk nüfusunun emniyetini sağlamaya gayret etmiştir.

Enosis eylemleriyle özdeş hale gelen başpiskopos Makarios ise, Kıbrıs meselesinde Türkiye ve İngiltere'nin tüm çözüm önerilene karşı duran bir lider görünümündeydi. Bu bağlamda Makarios, İngiliz hükümetinin Kıbrıs'a özerklik veya uluslar topluluğunda üye statüsü verilmesi ile Türkiye'nin Ada'yı taksim etme önerilerine de karşı çıkmıştır. Yunan başbakanı Aleksandros Papagos ile görüşen Makarios'un asıl amacı; enosis için Yunanistan'ın desteğini alarak bu yolda ilerlemektir. Makarios, bir taraftan EOKA'nın arkasına saklanarak Kıbrıs'taki silahlı eylemleri yönetirken diğer taraftan da uzlaşmacı tavrını ön plana çıkararak Ada'da kendine göre çözüm önerilerinde bulunmuştur. Ayrıca Makarios, hem İngiliz valisiyle bir takım pazarlıklar içerisinde yer almış, hem de Kıbrıs'ta Yunanistan'ın da söz sahibi olacağı yeni bir statü peşinde koşmuştur.

Bu süreçte Yunan basını, İngiltere'nin politikaları yüzünden Kıbrıs meselesinin çözümsüzlüğe doğru itildiğini yazıyor, dünya kamuoyunun desteği aranıyordu. 15 Kasım 1956 tarihli *To Vima* gazetesi, Yunan hükümetinin Amerika ile New York'ta yaptığı görüşmelere değinerek Amerika'nın Kıbrıs meselesinde vereceği desteğin çok önemli olduğu vurgusunu yapıyordu. Bu gazetede yer alan haberde; Amerika'nın Ortadoğu'daki hadiselerin nezaketi ve Rus tehdidi sebebiyle Türkiye ile Yunanistan arasında iyi ve samimi münasebetlerin tesisinin önemli olduğu görüşüne yer verilmiştir. Aynı gazete; Amerikan Hükümetinin NATO çerçevesinde müttefiki olan bu iki memleket arasında Kıbrıs meselesi yüzünden bozulan ilişkilerin düzelmesi yolunda gayret sarf edecektir, bilgisi yer almıştır (*BCA, 030.01/ 129.839.5/ 15.11.1956*). Diğer taraftan Kıbrıs meselesinin ileriki yıllarda Türkiye'nin daima karşısına çıkacağını savunan bazı Yunan gazeteleri, Balkan Pakti'nı buna örnek göstererek Türkiye'yi dolaylı yoldan tehdit etmek istemiştir. *Elefteria* gazetesi, 6 Aralık 1956 tarihinde konuyla ilgili yaptığı bir haberinde; Yugoslav hükümetinin Yunanistan gibi Balkan ittifakının ihyasının ancak Kıbrıs davasının çözümüne bağlı olduğunu açıklamış; Türklerin iddialarında ısrar ettiği

müddetçe Balkan ittifakını güçlendirmenin mümkün olamayacağı hususuna yer vererek Türkiye'yi dolaylı yoldan tehdit etmiştir (BCA, 030.01/ 129.839.5/ 06.12.1956).

İngiltere, Kıbrıs meselesinde uzun süre Türkiye ile Yunanistan arasında bir denge politikası güderek Ada'daki gücünü korumaya yönelik bir siyaset izlemiştir. Ancak Amerika'nın bu meseleye dahil olmasıyla birlikte Yunanlıların söylemlerine daha yakın bir tutum sergilemeye başlamıştır. Bu yüzden ilerleyen süreçte Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin aleyhine gelişen bir sorun halini almıştır. Öyle ki, Nisan 1957 tarihinde İngiliz Dışişleri Bakanı Aneurin Berou'nun Yeşilköy'de vermiş olduğu bir demeçte; Kıbrıs'ın Yunanlılar için ulusal bir sorun olduğunu; fakat Türkler için bunun söylenemeyeceği ve Makarios'un Ada halkının önemli bir bölümünü temsil ettiğini, bu yüzden başpiskoposun görüşlerinin önemli olduğunu dile getiren açıklamada dahi bulunmuştur (Ahmad 1976: 162). Böylece İngilizlerin, Yunanlılara ve Rumlara vermiş olduğu bu türden destek, uzun vadede Türklerin Ada'daki varlığının sorgulanmasına neden olmuştur.

Bu dönemde İngiltere, yeni bir inisiyatifi daha almıştır. Bunlardan Vali Sir Foot tarafından hazırlanarak Ocak 1958 tarihinde yayınlanan Muhtariyet Anayasasını teşkil eden inisiyatiftir. Sir Foot'un planında, Türk toplumunun azınlık haklarının garanti edildiği 7 yıllık bir muhtariyet devresinin olabileceğini, bu yüzden Ada'daki Türklere uygulanması koşuluyla 'Self-Determinasyon ilkesinin kabul edilebileceği belirtilmekteydi. Türkiye, taksim konusunda ısrarını yenileyerek bu plana soğuk bakmıştır. Türkiye'nin bu tutumu karşısında İngiltere, Türkiye'ye üs verilmesini önermiş, ancak kabul görmemiştir. Yunanistan ise, Türkiye'ye üs verilmesi önerisini asla kabul etmeyeceğini açıklamış ve ilişkiler, yeniden çıkmaza girmiştir (Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler 1990: 24).

İngiltere, Foot Planının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra yeni bir plan için hazırlıklara başlamıştır. Bu, 19 Haziran 1958 tarihinde Avam Kamarasında açıklanan ve yeni öneriler içeren Macmillan Planıydı. İngiltere Başbakanı Macmillan ismiyle anılan bu plan, gerginliğinin giderek tırmandığı bir dönemde hazırlanmış olup İngiltere'nin, Türk ve Rum taraflarıyla birlikte Kıbrıs Adasını ortak yönetme teklifini içermekteydi. Ancak Ada'daki Rumlar, Yunanistan'ı da yanlarına alarak, teklifi reddettiler. Yunanistan'ın muhalefetine rağmen İngiltere, Macmillan planını hayata geçirmek istemiştir. Bu plan gereğince Türkiye temsilcisi 1 Ekim 1958 tarihinde resmen Ada'da göreve başlamasının ardından Yunanistan, görüşme masasından yer almak zorunda kalmıştır (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 30-31; Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler 1990: 24; İsmail 1998: 39).

Bu planda; Kıbrıs'ın mevcut durumun yedi yıl daha korunacağı ve Ada'da İngiliz egemenliğinin süreceği ifade edilmekteydi. Ancak sürenin sonunda Türkiye ve Yunanistan mevcut durumunun devamından yana bir tavır alırlarsa, mevcut durum devamlı bir hal alacak ve İngiltere, egemenlik haklarını, Türkiye ve Yunanistan ile birlikte paylaşacaktır (Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler 1990: 24) ifadeleri, yer almaktaydı. Türkiye, 7 yıllık bir sürenin ardından taksimin öngörülmemiş olması ve iki toplum arasındaki çatışmanın, özellikle Rumların tedhiş faaliyetleri sonrasında, planın yürütülemeyeceğini görmüş ve reddetmiştir. Bu planı yakından takip eden Rauf

Denktaş, 'derhal taksim' söylemini gündeme getirmiştir. Yedi yıl sonunda, self-determinasyon ilkesinin tanınmış olmasından dolayı, Yunanistan da endişeye kapılmış ve bu planı reddetmiştir. Kısaca, Türkiye'nin 'Taksim', Yunanistan'ın ise 'Enosis' konusundaki ısrarcı tutumları nedeniyle önemli bir sonuç elde edilememiştir (Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler 1990: 24).

Şubat 1959 tarihinde enosis isteğinden vaz geçeceğini beyan eden Makarios'un Ada'ya dönmesine izin verilmiştir. Bu olay, İngiltere'nin Kıbrıs siyasetinde yeni bir dönemin, daha doğrusu Makarios'la pazarlığa giriştiği dönemin de başlangıcı olmuştur. Türkiye, İngiltere'nin Makarios'u serbest bırakmasından ve görüşmelere Makarios'un da dahil edilmesinden memnun değildi (Ahmad 1976: 139). Çünkü Türkiye, EOKA'nın Ada'da tedhişçilik faaliyetlerine devam edeceğini ve Makarios'un, bunu geri planda destekleyeceğini biliyordu. Bu süreçte BM Kurulunun Kıbrıs meselesini halletmekten elini çekmek istemesi ve meselenin taraflar arasında müzakere yoluyla çözümünden yana bir tavır almış olması, Yunanistan ve Makarios'un uzlaşma masasında yer almasını sağlamıştır (BCA, 030.01.38.227.4/ 1956). Bu itibarla İngiltere, durumu kendi kontrolünde çözmek için Kıbrıs'ta kendi varlığını tehlikeye sokabilecek çözümlerden uzak durmuş; kendi planı çerçevesinde Ada'nın siyasi durumunu, yine kendisinin belirleyeceği bir kıvama getirmek istemiştir.

Diğer taraftan Makarios'un Kıbrıs'taki yıkıcı faaliyetlerinden Türk kamuoyu hayli etkilenmiş ve özellikle Türk gençleri, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak isteyen enosis fikrine şiddetle karşı çıkarak tepkilerini göstermiştir (Erim ty: 15). Elbette bu tepkiler, sadece Türkiye'deki Müslüman ahaliden gelmemiş, Türk Ortodoks Cemaatinden de konuyla ilgili açıklamalar yapılmış; Rumların, tutumu eleştirilmiştir. Fener Rum Patrikhanesine karşı kurulmuş olan Türk Ortodoks Kiliseleri kurucusu olarak bilinen Baş Episkosu Papa Eftim (Erenerol), 15 Haziran 1958 tarihinde kendi cemaatiyle yaptığı genel toplantıda, Kıbrıs meselesi hakkındaki görüşlerini beyan etmiş, Rumların Ada'daki yıkıcı faaliyetlerini sert dille eleştirmiştir (BCA, 030.01/ 133.870.8/ 24.09.1958).

Konuşmasına; "Asil ve kahraman Türk Milletine ve bütün medeni aleme hitap ediyorum" diyerek başlayan Papa Eftim, Kıbrıs meselesiyle ilgili görüşlerine şu şekilde yer vermiştir:

"...Günahkar Makaryosun vicdanı -eğer varsa- dünyanın bu vahim şartları içinde, Kıbrıs istilasını icat etmiş olmaktan ve birçok cinayetlerin işlenmesinden azap ve utanç içinde değil midir? Şeytanın şer aleti olan Makariyos'u tel'in etmek için ortada bin bir sebep mevcut iken, onu desteklemiş olanları mazur görmeye imkan tasavvur edilebilir mi? Ey medeni alem, ey Hıristiyan dünyası! Kıbrıs yangınına, işlenen cinayetlere, milli kisve altında gizlenmiş bir papanın taassubundan doğan felakete seyirci kalmakta hala devam etmek ister misin?..." (BCA, 030.01/ 133.870.8/ 24.09.1958) .

26 Milyonluk Türk milletinin tek bir vücut halinde, Kıbrıs meselesini izzetinefis ve bir milli ideal halinde ayaklanmış olarak dünyaya haykırmak istediğini söyleyen Eftim, konuşmasının son bölümünde ise şu konulara dikkat çekmiştir:

“...Kıbrıs Türk vatanının emniyet kilididir. Onun başka ellerde bulunması bizim için her zaman tehlikedir. Kıbrıs'ın taşı toprağı 60 bin Türk'ün kanı ile sulanmıştır. Vatan emniyeti meselesinde azınlık, çoğunluk bahis konusu edilemez...Birleşmiş Milletler asamblesinin yüksek manevi varlığında, bütün medeni dünyaya, bir Türk vatandaşı ve bir Türk Ortodoks'u olarak son olarak bir daha hitap ediyorum: Haklı ve haksızı ayırt etmekte dikkatli ve son derece hassas davran! Hata etmekle dünya barışının, insanlığın sulh ve sükununa zarar vermiş olacaksınız!” (BCA, 030.01/ 133.870.8/ 24.09.1958).

Papa Eftim'in bu konuşmalarından da anlaşılacağı gibi; Kıbrıs meselesinde Türklere dayatılan konu, Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmekte; enosis konusunda ise Rumları bir adım daha ileri taşımaktaydı.

Öteden beri İngiliz hükümeti, Kıbrıs'ta kendi hakimiyetini devam ettirmek için çeşitli planları devreye sokmuştur.⁶ Ancak bu planların hiç biri Rumları, enosis idealinden uzaklaştıramamış, aksine daha da yakınlaştırmıştır. Kıbrıs'ın taksimi konusu gündeme gelmesinden sonra dahi enosis düşüncesinden vaz geçmeyen Yunanistan ve Ada'daki Rumlar, Kıbrıs'ta Türk nüfusunu hiçe sayarak Kıbrıs'ın kuzeyindeki dar bir şeridin Türklere verilmesinden yana bir tavır sergilemiştir. Bu yüzden Türk hükümetiyle ters düşmüştür. İngiliz Dışişleri Müsteşarı Sir Ian Kirk Patric ise, kuzeyden güneye bir çizgi ile Adayı yarı yarıya ve doğusu Yunanistan'a, batısı Türkiye'ye verilmek üzere paylaşırmanın daha doğru olacağını savunarak Kıbrıs'ta yeni bir tartışma başlatmıştır (Erim ty: 22).

Sonuç olarak Kıbrıs Türk Halkının enosis'e karşı verdiği mücadele, Ada'nın Yunanistan'a bağlanmasını önlemiş ve 1960 yılının hemen öncesinde bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğmasına neden olmuştur. Rumların enosis taleplerine karşı Türk halkının Taksim tezine sahip çıkmış olması, Rumların tek yanlı olarak enosisin gerçekleşmesini engellemiş ve orta yol olarak Ada'nın bağımsızlığı fikri doğmuştur. Bu fikrin İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve ABD tarafından benimsenmesinden sonra (İsmail 1998: 52), Yunan ve Türk Dışişleri bakanları, İsviçre'nin Zürih kentinde bir araya gelerek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes ve Yunanistan Başbakanı Karamanlis, 11 Şubat 1959 tarihinde 27 maddeden oluşan Zürih Antlaşmasını imza atarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk adımı gerçekleştirdi. Ardından, Kıbrıs Türk ve Rum liderleri de 19 Şubat 1959 tarihinde Londra Antlaşmasını imzalayarak Kıbrıs'ta Türk ve Rum taraflarının ortak olduğu bir Cumhuriyet kurulması yönünde önemli bir adım atılmış oldu (Armaoğlu 2007: 533).

Sonuç

Kıbrıs meselesi, siyasi tarihi oldukça uzun bir dönemi meşgul eden bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu meselenin bir sonuca ulaşamamasının en önemli

⁶ Bu planları şöyle sıralamak mümkündür: 1947 Lord Winster Planı, 1948 Jackson Planı, 1955 Birinci Mac Millan Planı, 1955 1. ve 2. Harding Planları (Kasım 1955-Ocak 1956), 1956 Rad Cliffe Planı (Aralık) 1958 2. Macmillan Planı, 1958 Spaak Planı (Nato Genel Sekreteri) bkz. (İsmail 1998: 48).

nedenlerinden birisi, konunun birçok devleti yakından ilgilendirmesidir. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni dünya düzeni, Kıbrıs Adası'nın durumunu daha hassas bir noktaya taşımıştır. Savaştan hemen sonra Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar ile Yunanistan, Enosis faaliyetlerini hızlandırmış ve Kıbrıs meselesi dünya gündeminin ilk sıralarında yer almıştır. Yunanistan parlamentosu, 28 Şubat 1947 tarihinde Kıbrıs'ın ilhakı yönünde bir karar almış, Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar ise bunu uygulamak için her yöntemi denemiştir. Yunanistan bir yandan aldığı kararın kabul edilmesi durumunda İngiltere ve Amerika'ya Ada'da üs bulundurmaya teklif ederken diğer yandan da Rumların enosis doğrultusunda Birleşmiş Milletlere başvuruda bulunmasını sağlamıştır. 1950'li yıllarda yaşanan yeni gelişmeler ve Rumların tedhiş faaliyetleri nedeniyle Türkler Ada'da zor günler geçirmiştir.

İngiltere'nin Kıbrıs'ı yönettiği dönemde Rumlara gösterilen sempatanlık ve Rumlara yönetimde yetki verilmesi, enosis fikrinin giderek derinleşmesine ve meşruiyet kazanmasına neden olmuştur. Ezilen taraf Türkler olurken, ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan zor dönemlerden geçmişlerdir. Enosis fikrinin İngiliz yönetimine karşı bir hal almasından sonra İngilizler Türk tarafını denge unsuru olarak kullanmışlar, Ada'daki durumu kontrol etmek istemişlerdir. Yunanistan Kıbrıs konusunu Birleşmiş Milletlere götürme kararından sonra Türkiye ve İngiltere birlikte hareket etmişler ve Yunanistan ve Rumların enosis isteklerine engel olmuşlardır. Gelişen olaylar neticesinde Ada'da şiddet olayları giderek tırmanmış ve Türklere yönelik zulüm ve yıldırma politikaları artarak devam etmiştir. Yunanistan, 1954-1958 yılları arasında Birleşmiş Milletlere Kıbrıs sorunu üzerinden birçok başvurusu olmuşsa da bir sonuç elde edememiştir. Ancak Enosis Yunanistan ve Rumlar için milli dava haline gelmiş ve EOKA vasıtasıyla bu dava giderek militarist bir yapıya bürünmüştür.

EOKA'nın Yunanlıların desteğini alarak güçlenmesi, Kıbrıs Türklerinin güvenliklerini tehlikeye düşmesine neden olmuş ve Türkiye, bu durum karşısında uzun süre pasif bir politika izlemiştir. Ancak Türk kamuoyu her zaman Kıbrıs Türkü'nün yanında yer almış ve mitinglerle Rumların Ada'daki şiddet eylemlerini kınamıştır. Türkiye'nin yapmış olduğu antlaşmalar ve ittifaklar, böyle bir politikanın izlenmesinde önemli oynadığına dair yorumlar, sıkça yapılmaktadır. Türkiye'nin Kıbrıs meselesine olan alakası, Yunanistan'ın enosis fikrini uluslararası arenaya, özellikle Birleşmiş Milletlere taşımasından sonra artmıştır. BM'de İngiltere ile birlikte enosis fikrinin karşısında yer alan Türkiye, Kıbrıs'ta aktif politika izlemeye başlamıştır. Türkiye'nin bundan sonra birinci hedefi; Ada'daki Türklerin güvenliğini sağlayarak barış ve özgürlük içinde yaşamalarını temin etmektir. Diğer taraftan Rumların enosis talepleri karşısında Türk halkının self-determinasyon hakkına sahip çıkması, enosis fikrinin gerçekleşmesini önlemiş ve taksime karşı bir orta yol olarak Ada'nın bağımsızlığı fikri savunulmuştur. Bu fikrin, İngiltere, Türkiye, ABD ve Yunanistan'ın tarafından benimsenmesinin ardından Zürih ve Londra Antlaşmaları imzalanmıştır. Böylece Kıbrıs Adası, iki halkın egemenliğine dayalı, iki toplum Cumhuriyet olarak doğmuştur. Ancak Rumların bu fiili durum karşısında dahi enosis idealinden bir türlü vaz geçmemiş olması, Ada'da kalıcı bir barışın olmasını engellemiştir. Ancak Kıbrıs Türklerinin enosis'e karşı verdiği mücadele, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin doğmasını sağlamış ve Ada'daki Türk varlığı, bu sayede korunmuştur.

KAYNAKLAR

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay. 1976. *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Birinci Basım. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Ahmad, Feroz. 1977. *The Turkish Experiment in Democracy 1950-1957*. Published for The Royal Institute of International Affairs C. Hurst & Company by London.

Armaoğlu, Fahir H. 1963. *Kıbrıs Meselesi (1954-1959): Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları (Sevinç Matbaası).

_____. 2007. *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, C. I-II. 16. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Avcıoğlu, Hamdi. 1957. “Kıbrıs ve İngiltere”. *Akis*. C. X, Yıl: 4, S.168: s.12.

Bağcı, Hüseyin. 1990. *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*. Birinci Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Behramoğlu, Namık. 1973. *Türkiye Amerikan İlişkileri*. Birinci Baskı. İstanbul: Yar Yayınları.

Çay, Abdulhalûk. 1989. *Kıbrıs’ta Kanlı Noel-1963*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Çelik, Kemal. 2017. “Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu’nun Ortaya Çıkması”, *Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960’a Kadar)*, C: II, Ed. Osman Köse, Bursa: D9KUZ10BE5 Reklam Organizasyon Matbaacılık: s.921-943.

Demir, Şerif. 2007. “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, *İ.Ü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 12: s. 37-63.

Denктаş, Rauf R. 1966. *12’ye 5 Kala Kıbrıs (Kıbrıs davası hakkında düşünceler, notlar ve hatıralar)*, Ankara: Butik Matbaa.

Erim, Nihat. t.y. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii.

Eroğul, Cem. 1990. *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, İkinci Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Fersoy, Orhan Cemal. 1971. *Bir Devre Adını Veren Başbakan: Adnan Menderes*, İstanbul: Garanti Matbaası.

Gazioğlu, Ahmet C. 1997. *Kıbrıs Tarihi-İngiliz Dönemi (1878-1960)*, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Kema Matbaası.

_____. 1998. *Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (2)*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP).

_____. 2000. *Enosis Çemberinde Türkler*. İkinci Baskı. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP).

Göktürk, Bülent Turgay. Kasım 2017. “1955 Londra Konferansı ve Sonrasında TBMM’deki Kıbrıs Tartışmaları”. *Türk Yurdu*, S. 363: s.51-59.

Gönlübol, Mehmet. vd. 1974. *Olaylarla Türk Dış Politikası*. Üçüncü Baskı. Ankara: Sevinç Matbaası.

Gürün, Kamuran. 1983. *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

İngiliz İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları). 2000. Ankara: T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi.

İsmail, Sabahattin. 1998. *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. Birinci Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınevi, Zafer Matbaası.

Karal, Enver Ziya. 1996. *Osmanlı Tarihi*. C. IX, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler. 1990. (Haz. Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Dış İlişkiler ve Savunma Araştırma Grubu) SİSAV, İstanbul: Reyo Matbaacılık Ltd. Şti.

Koçak, Cemil. 1996. *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C. I. Birinci Baskı. Ankara, İletişim Yayınları.

Kurat, Yuluğ Tekin. Nisan 1975. "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası (1923-1973)", *Bellekten*. C. XXXIV. S. 154: s.265-308.

Kürkçüoğlu, Ömer. 1972. *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası*, Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. Sevinç Matbaası.

Oberling, Pierre. 1990. "Kıbrıs Faciası". *Bellekten*. Çev. Fahir Armaoğlu. C. LIV. S. 210'dan Ayrı Basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi: s. 825-861.

Öztoprak, İzzet. Nisan 1998. "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları". *Bellekten* C: LXII, S: 233: s.207-232.

Tarakçı, Mustafa. 2010. *Kıbrıs Barış Harekâtı*. Birinci Baskı. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Tunaya Tarık Zafer. 1964. "Kıbrıs Bir devlet midir?", *Kıbrıs Meselesi Üzerinde Son Konuşmalar ve Yazılar*, (Der. ve Haz: Nevzat Karagil), İstanbul: Anıl Matbaası: s.14-19.

Yüksel, Dilek Yiğit. 2018. "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı 1957-1964", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. C. XXXIV, S. 98: s.311-376.

Arşivler Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030.01/ 133.870.8/ 24.09.1958.

BCA, 030.10/124.887.3/ 14.09.1938.

BCA, 030.01/ 123.785.2/ 10.09.1954.

BCA, 010.09/109.341.4/ 1960.

BCA, 030.01/ 123.785.2/10.09.1954.

BCA, 030.01/36.219.2/ 27.08.1955

BCA, 030.01/ 64.394.29/ 1964.

BCA, 030.01/1.8.19/ 27.08.1955

BCA, 030.18.1.2/140.82.2/ 07.09.1955.

BCA, 030.01/ 133.862.9/ 21.06.1957.

BCA, 030.01/ 129.839.5/ 15.11.1956.

BCA, 030.01/ 129.839.5/ 06.12.1956.

BCA, 030.01.38.227.4/ 1956.

Resmi ve Süreli Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, C: VII, İnikat: 80, Tarih: 12.09.1955.

“Kıbrıs Rum Basını”, *Son Söz*, 9 Haziran 1951.

“Kıbrıs Komünistleri”, *Milliyet*, 5 Mayıs 1950.

“Kıbrıs'ta Yeni Bir Tahrik”, *Milliyet*, 16 Mayıs 1950.

“Yunan Halkçı Partisi Kıbrıs'ı İstiyormuş”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1950.

“Kıbrıs Meselesi”, *Milliyet*, 16 Eylül 1950.

“Kıbrıs Rum Basını”, *Hür Söz*, 8 Mart 1951.

“Kıbrıslı Rumların Londra'daki Nümayişi”, *Milliyet*, 24 Ağustos 1954.

“Papagos, Kıbrıslı Papazın Teklifini Reddetti”, *Milliyet*, 17 Şubat 1954.

“Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı İçin Teşebbüsler”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1950